

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างระบบและกลไกการออมทรัพย์ของชุมชนไทยทรงดำ
ตำบลรางหวาย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

**The Participatory Action Research to Develop Systems and Mechanisms for Thaisongdam
Community Savings in Tambon Rangwai, Amphoe Phanom Thuan, Kanchanaburi Province**

นิมนวล วิเศษสรรพ^{1*} ฟาลัน กระสังข์² และ ธนินท์ ศิริวรรณ³

Nimnual Visedsun^{1*} Falun Krasung² and Tanin Sisiwan³

¹ คณบดี คณะบัญชี มหาวิทยาลัยรังสิต ถนนพหลโยธิน ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000

² อาจารย์ประจำหลักสูตร วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต ถนนพหลโยธิน ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000

³ ผู้ช่วยนักวิจัย 674/2 ตำบลบ้านโจด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20000

^{1*} Dean of Accountancy Faculty, Rangsit University, Phahonyothin Rd, Lak-Hok, Patumtanee, Thailand 12000

² Lecturer in College of Social Innovation, Rangsit University, Phahonyothin Rd, Lak-Hok, Patumtanee, Thailand 12000

³ Research assistant, 674/2 Bankod, Muang, Chonburi 20000

*Corresponding author, E-mail: nimnuan@rsu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการออมทรัพย์ของชุมชนไทยทรงดำ ในตำบลรางหวาย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การเสวนากลุ่มและจัดเวทีชุมชน การถอดความรู้จากประชากรชาวไทยทรงดำ ในหมู่ที่ 22 จำนวน 78 คน ในช่วงเวลา เดือนมิถุนายน – ธันวาคม 2557 ผลการวิจัยแสดงข้อค้นพบที่สำคัญ คือ 1) ระบบการควบคุมพฤติกรรมของตนเองเพื่อการออม โดยมีการจดบันทึกและวิเคราะห์รายจ่ายครัวเรือน 2) ระบบและกลไกการออมของชุมชน โดยกระบวนการแปลงทุนทางปัญญาให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจ และ 3) ระบบการจัดการทุนชุมชน โดยกระบวนการสร้างความเชื่อมั่นทางสังคม

คำสำคัญ: การออมทรัพย์ ไทยทรงดำ รางหวาย

Abstract

research is the qualitative research with modified methodology by Participatory Action Research and, was aimed to develop a system and mechanisms of Thaisongdam community savings in Tambon Rangwai, Amphoe Phanom Thuan, Kanchanaburi Province. The data collection included participant observation, group discussion and seminar in community forum, using technique of tacit knowledge from 78 Thaisongdam people in Moo. 22, during

June-December 2014. The research result showed the key findings: 1) the self-behavior controlling system by household expenses was recorded and analyzed, 2) the savings system and mechanism of community by converting the intellectual capital to economic capital process and 3) the community capital management through social assurance promoting.

Keywords: Savings Thaisongdam Rangwai

1. บทนำ

การส่งเสริมการออมทรัพย์ในชุมชน เป็นหลักการสำคัญของแผนชุมชนที่จะทำให้ประชาชนหรือครัวเรือนในชุมชนสามารถบริหารการใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และลดปัญหาหนี้สินของครัวเรือนลงได้ แนวทางการส่งเสริมการออมพบได้ในหลายรูปแบบ เช่น การให้ประชาชนหรือครัวเรือนทำบัญชีครัวเรือน หรือการรวมกลุ่มกันของประชาชนในชุมชนเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นต้น แนวทางดังกล่าวทำให้ประชาชนสามารถพัฒนาตนเอง ให้มีวินัยการใช้จ่ายเงิน มีความซื่อสัตย์ ขยันอดทน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือและความตั้งใจจริงของประชาชนในชุมชน โดยมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง อดทนและเสียสละ เมื่อประกอบกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และหลักวิชาการ จะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ (กรมการพัฒนาชุมชน 2553, มงคล ด้านธานินทร์ 2542)

ปัจจุบันที่ตั้งชุมชนชาวไทยทรงดำ ในตำบลรางหวาย มีชื่อเรียกว่า “หมู่บ้านใหม่ไผ่ดำ” เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 22 ซึ่งตั้งขึ้นมาใหม่ เมื่อเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2549 ซึ่งแยกออกมาจากหมู่บ้านป่าไผ่โยน หมู่ที่ 17 และติดกับหมู่บ้าน หมู่ 6 สาเหตุที่แยกหมู่บ้านออกมา ก็เพราะจำนวนประชากรที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น และเหตุที่มีชื่อหมู่บ้านใหม่ไผ่ดำ ก็เพราะประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นผู้ที่มีเชื้อสายลาวโซ่ง หรือชื่อทาง

ราชการเรียกว่า ไทยทรงดำอาศัยอยู่ มีประเพณีและวัฒนธรรม ความเชื่อ เป็นของตนเองด้วย เลยเอากำนีมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านในปัจจุบัน มีนายเสา วรรณเลิศ เป็นผู้ใหญ่คนแรกของหมู่บ้าน และผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายหม่อง ทองนุ้ม หมู่บ้านอยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 33 กิโลเมตร มีทางหลวงสายกาญจนบุรี – อุทอง เป็นเส้นทางหลักผ่านหมู่บ้าน พื้นที่หมู่บ้านแต่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านดอนเตาอิฐ ซึ่งมีประวัติบันทึกไว้ว่า หมู่บ้านแห่งนี้เป็นเส้นทางเดินทัพของทหารพม่า สมัยกรุงศรีอยุธยา หมู่บ้านนี้เคยถูกทหารพม่าเผาทำลาย เช่นฆ่าชีวิตผู้คนจนไม่เหลือใครเลย คงเหลือไว้แต่ซากปรักหักพัง เช่นวัดสระบ้านกล้วย ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2423 ได้มีชาวไทยทรงดำ กลุ่มแรกอพยพเข้ามา ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยคือ กลุ่มของ นายหนาน นางกิม สระทองมิด และมีการอพยพเข้ามาเรื่อยๆ จนเกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ (เอกสารประเมินการพัฒนาหมู่บ้าน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพนมทวน พ.ศ. 2557)

จากข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ที่ใช้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาคำบลและแผน 3 ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2558-2560 แสดงให้เห็นว่าประชาชนอยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลรางหวาย มีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 32,000 บาท ต่อปี ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของประเทศ(75,000 บาทต่อปีต่อคน) หมู่บ้านใหม่ไผ่ดำ มีจำนวนครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 82 ครัวเรือน จำนวนประชากร 362 คน มีปัญหาการ

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายคล้ายกับชุมชนทั่วไป ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าในปัจจุบันการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมยังประสบกับปัญหาผลผลิต ปัญหาราคาของผลผลิตทางการเกษตรไม่แน่นอน รายได้ของเกษตรกรโดยรวมจึงไม่มั่นคงแน่นอนไปด้วย แต่ภาระค่าใช้จ่ายมีมาก ทำให้มีการออมน้อย นอกจากนี้สภาพการเกษตรในชนบทยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของพ่อค้าคนกลาง ซึ่งมีอยู่จำนวนมากที่ดำเนินธุรกิจซื้อขายและให้สินเชื่อแก่เกษตรกร โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อช่วยในการผลิต แม้จะเพิ่มผลผลิตได้ปริมาณมากขึ้นแต่เกษตรกรก็ต้องใช้ต้นทุนสูงตามขึ้นไปด้วย ปัญหาของเกษตรกรจึงตกอยู่ภายใต้ “วงจรแห่งความยากจน” คือ ผลการผลิตรายได้น้อย การออมน้อย เงินทุนน้อย มาโดยตลอด (กรมการพัฒนาชุมชน 2555) ดังนั้น การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการออมของประชาชน หรือ ครีวเรือนอาจต้องดำเนินการในหลากหลายวิธี เริ่มต้นที่การพัฒนาการผลิตทางการเกษตร การพัฒนาอาชีพเสริมให้กับประชาชนในชุมชน การพัฒนาแหล่งเงินทุนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องทำให้ประสานสอดคล้องกัน ก็อาจจะช่วยทำให้ปัญหาดังกล่าวลดลง

จากการประชุมร่วมกันระหว่างทีมวิจัยกับนายกเทศมนตรี ผู้บริหารสำนักงานเทศบาลตำบล และตัวแทนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2556 รวมทั้งการสำรวจชุมชนในเบื้องต้นเป็นระยะเวลา 6 เดือน ได้มีข้อสรุปที่เป็นที่มาของประเด็นการศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้ คือ เทศบาลตำบลมีความพยายามที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบ โดยมีความเห็นว่าการตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์น่าจะเป็นหนทางการออมทรัพย์เพื่อนำไปสู่พัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพของคนในชุมชน ทั้งนี้เป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจของครีวเรือน แม้ว่าในปัจจุบันครีวเรือนจะได้รับความ

ช่วยเหลือหน่วยงานภาครัฐ โดยเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนต่างๆ ตามนโยบายของรัฐบาล แต่สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างยั่งยืน ชาวบ้านยังคงเป็นหนี้ซ้ำซ้อนและไม่รู้จักวิธีการบริหารจัดการหนี้โดยใช้ประโยชน์จากเงินทุนที่มีอยู่ นอกจากนี้วิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ด้วยเหตุนี้การวิจัยฉบับนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะค้นหาแนวทางส่งเสริมการออมทรัพย์ของครีวเรือนในชุมชน โดยเลือกพื้นที่เป้าหมายคือหมู่บ้านที่ 22 เพราะเป็นหมู่บ้านที่มีความสนใจจะพัฒนาเป็นหมู่บ้านต้นแบบการออม โดยนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (ประเวศ วชิ 2541) ทฤษฎีสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา (ประเวศ วชิ 2556) ทฤษฎีการพึ่งพาตนเอง (อลงกรณ์ กุดระกูล 2553, ฟาลัน กระสังข์, 2556) ทฤษฎีการรวมกลุ่มของชุมชน (ฟาลัน กระสังข์ 2556) ทฤษฎีภาวะผู้นำ (โกวิท พวงงาม 2553; ชมนาด แก้วนิมิต 2554) นำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการ วิจัยการพัฒนากระบวนและกลไกการออมทรัพย์ ที่ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ 1) ผู้บริหารชุมชน (เทศบาลตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่มีภาวะผู้นำและความต้องการพัฒนาอย่างแท้จริง) 2) ชุมชน (ประชาชน/ครีวเรือนที่มีความต้องการพัฒนาทั้งตนเอง และชุมชน) และ 3) ความรู้(ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน : ปรากฏชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ตามหลักวิชาการ)
2. ปัจจัยกระบวนการ ได้แก่ 1) การพัฒนาพลังความร่วมมือ 3 ฝ่าย ชุมชน นักวิชาการ และผู้นำชุมชน เทศบาล และการเสริม สร้างความรู้การวิจัยให้กับนักวิจัยชุมชน(ทฤษฎีสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา) 2) สร้างความตระหนักในความจำเป็นและความสำคัญของการพึ่งพาตนเอง ด้วยการสะท้อนปัญหาชุมชน (ทฤษฎีการพึ่งพาตนเอง) 3) การพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยวิธีการต่างๆ เช่นศึกษาดูงานต้นแบบชุมชน เป็นต้น(ทฤษฎี

ผู้นำ ทฤษฎีการรวมกลุ่มของประชาชน) และ 4) การดำเนินงานโครงการนำร่องการส่งเสริมการออมเพื่อสร้างชุมชนตัวอย่าง (ทฤษฎีการรวมกลุ่มของประชาชน)

3. ปัจจัยผลลัพธ์ ได้แก่ การถอดความรู้เกี่ยวกับระบบและกลไกการออมทรัพย์ของชุมชน จากโครงการนำร่องของชุมชนตัวอย่าง

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนไทยทรงดำ หมู่ที่ 22 ตำบลรางหวาย ให้เข้าใจและเข้าถึงผู้คนในท้องถิ่น

2.2 เพื่อศึกษาการจัดการการเงินของครัวเรือนของชุมชนไทยทรงดำ หมู่ที่ 22 ตำบลรางหวาย ในปัจจุบัน

2.3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาระบบและกลไกการออมทรัพย์ของครัวเรือนของชุมชนไทยทรงดำ หมู่ที่ 22 ตำบลรางหวาย

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในที่นี้แบ่งเป็น 2 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ การวิจัยพัฒนาและการขับเคลื่อนกิจกรรม (research development and activity movement) ที่มีหน่วยวิจัยเป็นชุมชน โดยมีจุดเชื่อมการค้นหาการแปลงทุนทางปัญญาไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งกำหนดขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการเงินเฉพาะการออมทรัพย์ วิธีการดำเนินการวิจัย จึงประกอบด้วย

1) การศึกษาภาคสนาม หมายถึง การลงพื้นที่ศึกษาบริบทและสำรวจค้นหาชุมชนที่มีศักยภาพและให้ความสนใจต่อการส่งเสริมการออมทรัพย์ ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน จึงได้พบว่ามีชุมชนไทยทรงดำ ซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน หมู่ที่ 22 ให้การตอบรับและเป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพ

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ราษฎรชาวบ้าน และประชาชนในชุมชน

2) การศึกษาจากเอกสาร หมายถึง การศึกษารายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน สภาพเศรษฐกิจ จากรายงานการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของตำบลรางหวาย แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบล ระยะ 3 ปี พ.ศ. 2558-2560 เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพทั่วไปและสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน รวมถึงเป้าหมายในการพัฒนาหมู่บ้านต่างๆ

3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา จากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศูนย์พัฒนาตำบลรางหวาย ได้เลือกชุมชนจำนวน 8 หมู่บ้านของตำบลรางหวาย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ที่มีความพร้อม และมีบริบทคล้ายคลึงกับพื้นที่ส่วนใหญ่ของประชาชน อันเป็นวิถีชีวิตเชิงเกษตรกรรม มีระบบสังคมแบบเครือญาติ และมีทุนทางสังคมในการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพที่เหมาะสมต่อการพัฒนาระบบและกลไกการออมทรัพย์ โดยพิจารณาจากความต้องการพัฒนาของชุมชน และความพร้อมด้านทุนทางปัญญาของชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบัน ในขั้นตอนนี้จึงได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมาย คือชุมชนไทยทรงดำ หมู่ที่ 22 ตำบลรางหวาย

3.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย คนในพื้นที่นักวิจัยชุมชนซึ่งเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้าน หมู่ที่ 22 หน่วยงานนอกพื้นที่ ได้แก่ ผู้จัดการธนาคารเกษตรและสหกรณ์ สาขาพนมทวน ผู้จัดการธนาคารออมสิน สาขาพนมทวน เกษตรอำเภอ พัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยสร้างนักวิจัยชุมชน การเปิดเวทีชาวบ้านในชุมชนและการเสวนาสมาชิกหมู่บ้านในประเด็นเกี่ยวกับความ

สนใจและแนวทางในการพัฒนาระบบและกลไกการ
อบรมทรัพยากร การทำกิจกรรมการเรียนรู้จากการศึกษา
งานหมู่บ้านอื่นที่ประสบความสำเร็จ ทีมผู้วิจัยใช้วิธีการ
สังเกต จดบันทึก อัดเสียง และการถอดความรู้จากการ
เสวนาทุกครั้ง การเก็บรวบรวมข้อมูล จึงเป็นดังนี้

- 1) ทีมผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่เพื่อทำความรู้จักกับผู้นำและ
สมาชิกในหมู่บ้าน ผู้สูงอายุ ผู้รู้ในหมู่บ้าน สร้างมิตรภาพ
และสัมพันธ์กันอย่างเป็นกันเอง จนเป็นที่รู้จักกันคุ้น
และทีมผู้วิจัยได้แจ้งความประสงค์ในการเข้าพื้นที่ ใน
วิธีนี้จะได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี และพร้อมที่จะให้
ความอนุเคราะห์ต่างๆ
- 2) คณะผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเป็นระยะ และร่วมกิจกรรม
ต่างๆ ตั้งแต่เริ่มทำงานวิจัยในเดือนเมษายน 2557 -
เดือนมีนาคม 2558 โดยทีมผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรม
ต่างๆ พร้อมสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ตามที่ต้องการ
- 3) คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ชุมชน โดย
การส่งเสริมให้ทำกิจกรรม ด้านการจัดทำแผนชุมชน
โดยให้คำปรึกษา และช่วยเหลือให้ชุมชนกระทำได้
เช่น การช่วยพิมพ์เอกสาร การเป็นพี่เลี้ยงใน
กระบวนการจัดทำแผน การประสานงานศึกษาดูงาน ที่
ชุมชนอื่นๆ ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และเกิดความคิด
สร้างสรรค์ทางการพัฒนาชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ ทีม
ผู้วิจัยได้บันทึกข้อมูลได้อย่างชัดเจนตลอดเวลา

4. ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

4.1 บริบทของชุมชนไทยทรงดำ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน
หมู่บ้านที่ 22 และหมู่ที่ 6 ตำบลรางหวาย อำเภอเมือง
จังหวัดกาญจนบุรี ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ
รับจ้างทั่วไปและไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีผล
ให้รายได้ของครัวเรือนไม่สม่ำเสมอ ความต้องการ
พัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่แบ่งเป็นหลายด้าน
ได้แก่ การแก้ไขปัญหาสุขภาพ การหาแหล่งเงินทุน
การส่งเสริมความรักและความสามัคคีของคนในชุมชน

การพัฒนาการศึกษาของเด็กและเยาวชน ความ
ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การพัฒนาอาชีพ
รวมทั้งมีความต้องการจัดตั้งสถาบันเงินชุมชนเพื่อเป็น
แหล่งเงินทุนในการจัดสรรที่ดินทำกิน การประกอบ
อาชีพและแก้ไขปัญหาความยากจน

จากประวัติอันยาวนานหลายร้อยปีของชาว
ไทยทรงดำ ส่งผลให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมที่โดดเด่น
เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในระดับจังหวัด คือ วิถี
วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชาวไทยทรงดำ ที่มีการ
อนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิถีพื้นบ้าน
รวมทั้งการประยุกต์ใช้ศิลปะพื้นบ้านสู่วัฒนธรรมร่วม
สมัย ได้แก่ การทอผ้าพื้นบ้าน การจักสานเครื่องใช้
ต่างๆ เช่น เสื่อ อุปกรณ์ดักปลา เป็นต้น ในปัจจุบัน
พบว่า วัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของหมู่บ้านไทยทรงดำ
ซึ่งประกอบด้วย การทอผ้าชิ้น การแต่งกาย พิธีการ
ต่างๆ ซึ่งมีชนเผ่าไทยโซ่ง ที่เป็นชนกลุ่มใหญ่ใน
หมู่บ้านที่ทำกรรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมเหล่านี้ไว้ โดย
จะจัดให้มีงานประจำปีทุกวันที่ 16 เมษายน และมีชาว
ไทยโซ่งจากจังหวัดต่างมาร่วมงาน ซึ่งในปัจจุบันมี
ปริมาณการผลิตผ้าชิ้นลดลง นอกจากนี้มีการผลิตของ
ใช้โดยนำใบพืชมาจักสานและทำให้เป็นรูปแบบต่างๆ
ซึ่งปัจจุบันลดลงมาก ส่วนใหญ่จะทำตามคำสั่งซื้อ
สักยภาพของชุมชนที่เป็นจุดแข็งมาก คือ การมีผู้นำ
ชุมชนที่มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์ และเข้าใจถึงปัญหา
ครัวเรือน หมู่บ้าน และเล็งเห็นแนวทางที่จะทำให้
ชุมชนเข้มแข็ง เช่น คุณ พรพิพัฒน์ พรหมชนะ
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ได้
แสดงศักยภาพผู้นำให้เห็นอย่างชัดเจน ได้เสนอความ
คิดเห็นในการจัดตั้งกลุ่มผู้ผลิตข้าว เพื่อสร้างอำนาจใน
การต่อรองราคา โดยชี้ให้เห็นว่า จุดแข็งของกลุ่มจะมี
ได้ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเทศบาล และ
เห็นว่า หากมีการร่วมมือกัน 3 ทาง ได้แก่ ทาง
สถาบันการศึกษาซึ่งมาให้ความรู้ เทศบาลและ

หน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุน และพลังขับเคลื่อนให้สูงสุด คือ ภาคประชาชน คือครัวเรือนและสมาชิกครัวเรือนจะต้องช่วยกันจึงจะประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านใหม่ไต่คำ คนปัจจุบัน มีความตั้งใจจริงที่จะพัฒนาหมู่บ้านด้านสภาพเศรษฐกิจ โดยได้ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพครัวเรือนของประชาชนในหมู่บ้าน ว่าปัจจุบันมีผู้สูงอายุในครัวเรือนที่ไม่สามารถออกมาทำงานนอกบ้านได้ เพราะทำหน้าที่ดูแลบ้านเลี้ยงหลาน แต่ผู้สูงอายุเหล่านี้เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นคือทักษะการผ้าชิ้น ประกอบกับประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ในฤดูกาลที่ไม่มีงานจะว่าง ทีมวิจัยจึงเห็นว่าเป็นโอกาสในการเพิ่มมูลค่าให้กับแรงงานและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่นี้ ด้วยกระบวนการแปลงมูลค่าทุนทางปัญญาเป็นทุนทางเศรษฐกิจ

4.2 การจัดการการเงินของครัวเรือนของชุมชนไทยทรงดำในหมู่ที่ 22 ในปัจจุบันมีกองทุนทั้งหมด 4 กองทุน ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนภายในชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน ที่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลตามนโยบายกองทุนเงินล้าน และกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างวัดกับประชาชน เป็นสังฆะออมทรัพย์ที่เกิดขึ้น โดยความสมัครใจเพื่อเป็นสวัสดิการทางสังคมโดยการให้ยืมและคืนโดยไม่คิดดอกเบี้ยเฉพาะกรณีจัดพิธีฌาปนกิจศพเท่านั้น กองทุนอสม.เกิดจากการออมทรัพย์ของอาสาสมัครสาธารณสุขตำบล เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกรณีมีความจำเป็นฉุกเฉิน กองทุนคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเกิดจากการเสียสละของผู้ใหญ่บ้าน และผู้บริหารหมู่บ้านนำค่าตอบแทนตำแหน่งที่ได้รับรวบรวมเป็นกองทุนกรรมการหมู่บ้านเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านทางด้านกายภาพ แหล่งเงินทุนภายนอกของชุมชน คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารออมสิน การกู้เงินจากธนาคารจะต้องดำเนินการ โดยกู้เป็นกลุ่ม

หมายถึง จะต้องมีการรวมกลุ่มสมาชิกไม่ต่ำกว่า 5 คน ไม่เกิน 30 คน ทำการกู้ยืมโดยชำระค่าดอกเบี้ยให้ธนาคารในอัตรา 1%-3% พร้อมเงินต้น และให้มีการค้ำประกันด้วยบุคคล คือสมาชิกแต่ละคนจะค้ำประกันระหว่างกันในกลุ่ม ในอดีตมีกลุ่มสตรีที่รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าเพื่อทำการผลิตและจำหน่าย แต่ในปัจจุบันเหลือเพียง 2 ครัวเรือนที่ทำการทอผ้า นอกจากนี้มีเงินกู้ยืมนอกระบบอีกบางส่วน ที่มีบริการเช่าเงิน หมายถึงการให้กู้เงินระยะสั้น (ประมาณ 1-2 วัน) จากนยทุน เพื่อนำไปชำระหนี้และนำเงินกู้ใหม่ที่ได้อีกมาคืน จากการสำรวจสภาพหนี้ของครัวเรือน ผลปรากฏในตารางที่ 1 จะเห็นว่ามีความแตกต่างระหว่างครัวเรือนสูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้หลักของครัวเรือนส่วนใหญ่ มาจากการรับจ้างตัดอ้อย รับจ้างทำนา และมีบางครัวเรือนได้รับเงินจากลูกที่ไปทำงานในท้องถิ่นอื่นเป็นรายเดือน และส่วนน้อยเท่านั้นที่ทำการค้าขายที่บ้าน รายได้เฉลี่ยต่อปี อยู่ระหว่าง 9,000-36,000 บาทต่อปี

ตารางที่ 1 สภาพหนี้สินของครัวเรือน และรายได้หลัก

	จำนวนครัวเรือน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
หนี้สิน	78	0	870,000	114,106.56	177,509.73
รายได้หลัก	78	0	1,000,000	149,085.26	144,643.78

การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดของชุมชนผู้นำชุมชน และทีมผู้วิจัยที่มีต่อพฤติกรรมการใช้ยืมของครัวเรือน การอุดหนุนเพื่อนำไปสู่การออมทรัพย์

รูปที่ 1 แสดงรายจ่ายที่เกินความจำเป็น

ทำให้เข้าถึงปัญหาของชุมชน คือ ปัญหาความยากจนของประชากรส่วนใหญ่ พบว่า มิได้เกิดจากการไม่มีเงินใช้จ่าย แต่เกิดจากการมีช่องทางหาเงินมาใช้จ่ายได้มากเกินความจำเป็นทั้งเงินกู้ในระบบ และนอกระบบ ทั้งระบบเงินยืมและเงินเช่า ทั้งระบบเงินสดและระบบสินเชื่อ อีกทั้งยังคาดหวังความร่ำรวยจากการเล่นพนันทั้งหวยบนดิน หวยใต้ดิน หวยทั้งรายรายวันและรายเดือน ทั้งที่มีรายรับไม่สมดุลกับรายจ่าย อีกทั้งยังมีหน่วยงานรัฐพยายามสนับสนุนระบบประชานิยมให้ประชาชน โดยให้ทุนในโอกาสด้วยการใช้บัตรเครดิต เกษตรกรเพิ่มความสะดวกในการกู้ยืม อีกทั้งยังให้เกษตรกรเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงกับความไม่แน่นอนของธรรมชาติ เกษตรกรบางรายจึงสูญเสียที่ดินทำกิน และแล้วในที่สุดที่ดินดังกล่าวจะถูกนำขายทอดตลาด โดยกลไกคำสั่งศาลยุติธรรม สุดท้ายจะเป็นกลุ่มนายทุนจะเป็นผู้ที่ซื้อที่ดินจากเกษตรกรไปในราคาถูกจากการบังคับคดี วงจรดังกล่าวเกิดขึ้นมาหลายยุคหลายสมัย อีกทั้งยังมีวิวัฒนาการสร้างระบบกลไกเงินจำความซับซ้อน ทั้งระบบการเมือง ที่เอื้อประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจอันส่งผลกระทบความเหลื่อมล้ำต่อระบบสังคมและสถาบันครอบครัว (เกษม ไม้เรียง และวิทยา เจริญพันธ์ 2542; วิบูรณ์ วิสารทสกุล 2554) สถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ประชากรบ้านใหม่ไทรดากลายเป็นผู้อ่อนแอทางการเงิน รวมทั้งไม่สามารถ

กำหนดอนาคตของตนเองได้อย่างอิสระ อันนำไปสู่ความไม่มั่นคงในชีวิต จากการสำรวจรายจ่ายครัวเรือนในหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน ตำบลรางหวาย ด้วยการสอบถามจากหัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทนครัวเรือน สรุปได้ว่ารายจ่ายหลักที่สำคัญและมีจำนวนมากสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ อาหารและน้ำ รายจ่ายปัจจัยการผลิต รายจ่ายด้านพลังงาน ส่วนที่เหลือเป็นรายจ่ายตามความจำเป็นของครัวเรือน ได้แก่ รายจ่ายด้านการศึกษาของลูกหลาน สิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสังคม ของใช้สิ้นเปลือง สิ่งเสพติด และสุขภาพ ปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รายจ่ายเฉลี่ยต่อปี ครัวเรือนตำบลรางหวาย

	ครัวเรือน	ค่าเฉลี่ยรายจ่าย (บาท)
อาหารและน้ำ	78	59,364.23
รายจ่ายปัจจัยการผลิต	78	44,530.51
รายจ่ายด้านพลังงาน	78	28,002.69
รายจ่ายด้านการศึกษา	78	17,706.54
รายจ่ายสิ่งอำนวยความสะดวก	78	8,956.41
รายจ่ายด้านสังคม	78	8,768.59
ของใช้สิ้นเปลือง	78	5,756.41
สิ่งเสพติด	78	3,330.77
รายจ่ายด้านสุขภาพ	78	3,057.95

ดังนั้นจะเห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบกับรายรับหรือรายได้ต่อปี ประชาชนหรือครัวเรือนต้องบริหารเงินหมุนเวียนโดยอาศัยแหล่งเงินทุนภายในหมู่บ้านทั้งในระบบและนอกระบบเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ ลักษณะการจัดการทางการเงินของครัวเรือน มีหนี้สินหมุนเวียนตลอดชีวิต

4.3 การพัฒนาระบบและกลไกการออมทรัพย์ของครัวเรือนของชุมชนไทยทรงดำในหมู่ 22 แนวทางการส่งเสริมการออมทรัพย์ที่มีความเหมาะสมสำหรับ

ชุมชนรางวัล พัฒนาจากการขับเคลื่อนชุมชนด้วยกิจกรรมกลุ่ม โดยทีมผู้วิจัยและผู้ใหญ่บ้านได้หารือกันถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้านที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ประกอบด้วย คุณน้ำวัง ดิดหิม อติตผู้นำกลุ่มสตรี คุณอุไร คุณชอล ทั้งสามท่านเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทอเสื่อ ทอผ้าชิ้น เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจการต่อรองตามทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน ทีมผู้วิจัยจึงจัดเวทีชาวบ้านสะท้อนปัญหาทางเศรษฐกิจและให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างพลังอำนาจการต่อรอง นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หัตถกรรมร่วมสมัยไทยทรงดำ ที่มีวัตถุประสงค์สร้างอาชีพเสริมให้กับประชาชนที่พร้อมจะเรียนรู้ มีความสนใจพัฒนาทักษะการทอผ้า ทอเสื่อ ทำให้เกิดรายได้เสริมและนำไปสู่การออมทรัพย์ในรูปแบบของกองทุนวิสาหกิจชุมชน จากนั้นใช้กิจกรรมการเสริมสร้างการเรียนรู้โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพชุมชน พาไปดูงานที่ชุมชนอื่นที่ประสบความสำเร็จด้านการออมทรัพย์ เช่นชุมชนหนองสาหร่าย ชุมชนบ้านอ่างศิลา เป็นต้น และสุดท้ายคือกระบวนการเสริมสร้างผู้นำ โดยผู้ใหญ่บ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน แสดงภาวะผู้นำให้ประจักษ์ ดังนั้นจึงทำให้เกิดแนวทางการออมทรัพย์อย่างเป็นรูปธรรมที่สำคัญ 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การควบคุมพฤติกรรมการใช้จ่ายของครัวเรือนในชุมชน โดยให้สมาชิกในครัวเรือนได้รับรู้ถึงรายได้และรายจ่ายที่เกิดขึ้นด้วยการทำบัญชีครัวเรือนหรือวิธีอื่นใด เพื่อวิเคราะห์รายจ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์และลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น 2) การรวมตัวกันของประชาชนจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อการสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิก โดยต้องอาศัยความร่วมมือ 3 ฝ่าย ประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่น ประชาชนในชุมชน และนักวิชาการที่จะเข้าไปช่วยพัฒนาส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้ และ 3) การ

จัดระบบการจัดการกลุ่มเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิก โดยจัดให้มีระบบบัญชีและการรายงาน ที่มีการตรวจสอบในระบบการตรวจสอบกันเอง และวางแผนการพัฒนาคนและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

5. การอภิปรายผล

ผลการวิจัยที่ได้แสดงให้เห็นว่า บริบทของชุมชนไทยทรงดำ ซึ่งประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประชาชนที่มีความพร้อมรับการพัฒนาศักยภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างอาชีพเสริมของครัวเรือน การที่ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในชุมชนให้ความร่วมมือกับทีมผู้วิจัยในการพัฒนาอาชีพเสริม เพราะเล็งเห็นถึงประโยชน์ซึ่งไม่เพียงแต่ประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและรวมถึงประโยชน์อื่นที่ช่วยให้ชุมชนมีความรักและความสามัคคีเพิ่มมากขึ้น และจากการวิจัยพัฒนาระบบและกลไกการส่งเสริมการออมทรัพย์ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและใช้การขับเคลื่อนกิจกรรมเป็นสื่อที่นำไปสู่การพัฒนา ทำให้เกิดกระบวนการออมทรัพย์ที่เป็นรูปธรรม คือการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (ปรีชาดิพลชัยเสถียร 2549, สุภาภักดิ์ ลันตา ภวดี เลิศพงษ์ และ กันดินันท์ ลับโกษา 2547) โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้สูงอายุ ถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลังที่เป็นแรงงานว่างในชุมชน สร้างเป็นผลิตภัณฑ์ที่ร่วมกันคิดค้นจากการเรียนรู้จากชุมชนอื่น และความช่วยเหลือจากผู้นำท้องถิ่นคือผู้ใหญ่บ้านในการสรรหาวัตถุดิบซึ่งเป็นวัสดุเหลือใช้จากโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้า นำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตพรมซึ่งทอด้วยเศษผ้านำภูมิปัญญาของคนในพื้นที่มาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องจักรที่เหมาะสมกับพรม จากการขับเคลื่อนด้วยกิจกรรมที่กล่าวมา ทำให้เกิดความร่วมมือกัน ความ

เสียดุล จากใจจริงของประชาชนในชุมชนรวมกัน จัดตั้งกองทุนวิสาหกิจชุมชน และมีเป้าหมายพัฒนาตนเองเพื่อนำไปสู่การออมทรัพย์

ดังนั้นผลการวิจัยนี้จึงเป็นแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการออมที่มีคุณธรรมและเกิดจากความร่วมมือ 3 พลัง คือ พลังผู้นำท้องถิ่น พลังกลุ่มประชาชน และ พลังการเรียนรู้ ซึ่งมีทีมวิจัยเป็นผู้ส่งเสริมจัดการให้ 3 พลังรวมกันและนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนด้านการออม

6. บทสรุป

ระบบและกลไกการออมของชุมชน ที่ถอดความรู้จากการดำเนินงานโครงการนำร่องของชุมชนตัวอย่าง คือชุมชนไทยทรงดำ ตำบลรางหวาย อย่างน้อยประกอบด้วย 1) ระบบการควบคุมพฤติกรรมตนเอง ด้านรายจ่าย 2) ระบบและกลไกการออมของชุมชน และ 3) ระบบการจัดการทุนชุมชน

7. กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยรังสิต

8. เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน.(2553). องค์ความรู้การดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต. กระทรวงมหาดไทย. (2555). สถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความยาก. กระทรวงมหาดไทย.
โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
เกษม ไม้เรียง และ วิทยา เจียรพันธ์. (2542). ระบบการเงินในชนบทของประเทศไทย : ศึกษา

กรณีการให้บริการทางการเงิน. รายงานผลการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร.

ขนาด แก้วนิมิต.บทบาทของผู้นำชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ฟ้าลั่น กระสังข์. (2556). นวัตกรรมกรพึ่งตนเองด้านอาหาร ของกลุ่มกิจกรรมธรรมชาติสองสลึง ตำบลสองสลึง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง. รายงานวิจัย สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2549). กระบวนการจัดการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน. กรุงเทพฯ.

ประเวศ วะสี. (2541). ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ กรุงเทพฯ: มติชน.

มงคล ด้านธานินทร์. (2542).เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ หลักและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

วีรบุรณ วิสารทสกุล. (2554). ความมั่นคงทางการเงินกับความมั่นคงของชุมชน : เรื่องย้อนแย้งที่ต้องพิจารณาขององค์กรการเงินรากฐาน. วารสารพัฒนาชนบท ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 , ภาควิชาพัฒนาชนบท คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภางค์ ลันตา ภวดีเลิศพงษ์ และ กันดินันท์ ลับโกษา. (2547). กระบวนทัศน์ใหม่ในการสื่อสารเพื่อพัฒนา กลุ่มออมทรัพย์จังหวัดสุรินทร์. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร.

อลงกรณ์ คูตระกูล. (2553). นวัตกรรมสังคม:

กรณีศึกษาโครงการของท้องถิ่นในเขต
ภาคเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์.

<http://www.isranews.org/2012/community-news>.

Rattanakosin Strategies. ประเวศ วสี ฉาย
ภาพ 12 ปี สสส.องค์กรนวัตกรรม ถักทอ
สังคม เปิดพื้นที่ทางปัญญา. (2556). ค้นคืน
เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2557.